

دانشکده اصول دین قم

پایان نامه کارشناسی ارشد علوم قرآن و حدیث

عنوان

تحلیل قرآنی سیره سیاسی اجتماعی امام علی علیه السلام

استاد راهنما

حجة الاسلام والمسلمین دکتر ولی الله نقی پورفر

استاد مشاور

حجة الاسلام والمسلمین دکتر ابراهیمی راد

نگارش

کاظم مصباح

سال ۱۳۸۸

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

تقدیم به

ثقلین شناسان مجاهد و نستوه

به پاس تلاش‌های خستگی‌ناپذیرشان در گسترش و تعمیق معارف قرآن و اهل بیت علیهم‌السلام

بخصوص مورّخ، مفسّر و حدیث پژوه بزرگ شیعه

حضرت آیه الله علامه سید مرتضی عسکری رحمته الله علیه

به پاس مجاهدت‌های خالصانه در پالایش، توسعه و تبیین معارف تاریخی، حدیثی و قرآنی

از همه‌ی بزرگوارانی که در تحقیق و تدوین این پایان‌نامه، نسبت به این جانب لطف داشته‌اند، صمیمانه سپاسگزارم

به ویژه

از استاد حجة الاسلام و المسلمین دکتر ولی الله نقی پور فر

به پاس راهنمایی‌های ارزنده و گشودن افق‌های جدید در تفسیر قرآن

از استاد حجة الاسلام و المسلمین دکتر ابراهیمی راد

به پاس مشاوره‌های راه‌گشا

از استاد حجة الاسلام و المسلمین دکتر زاهدی

به پاس زحمات و دلسوزی‌های فراوان

از دانشکده اصول الدین قم

به پاس همراهی‌ها و همکاری‌ها

از اساتید و همکاران دفتر تبلیغات اسلامی خراسان رضوی

به پاس راهنمایی‌ها و همکاری‌ها

و از همسر عزیز و فداکارم

به پاس همراهی، همدلی و بردباری‌ها

چکیده:

تحلیل قرآنی سیره ائمه علیهم السلام از مهمترین مباحث حوزه قرآن و حدیث است که هدف آن تبیین پیوند وثیق و عمیق قرآن و عترت می باشد. رفتار سیاسی و اجتماعی اهل بیت علیهم السلام؛ بخصوص امام علی علیه السلام که موضوع این پژوهش می باشد، به عنوان اولین وصی و جانشین پیامبر صلی الله علیه و آله الگویی درس آموز برای پیروان آن حضرت می باشد. در این پژوهش بر این اساس که هر یک از رفتارهای سیاسی و اجتماعی امام علی علیه السلام بر پایه قرآن کریم می باشد، سعی شده است این رابطه و پیوند به صورتی شایسته تبیین گردد؛ بنابراین محوری ترین بخش این پژوهش ارائه سیره سیاسی اجتماعی مولای متقیان علیه السلام و سپس بیان مستندات و مؤیدات قرآنی آن سیره می باشد.

در این پایان نامه ابتدا با عنوان مقدمه (کلیات) به تبیین موضوع، ضرورت، هدف و پیشینه آن به همراه روش و محدودیت های تحقیق پرداخته شده و در فصل اول نیز طی سه بخش از هدایت بخشی قرآن و اهل بیت علیهم السلام، فهم قرآن، و سیره سخن به میان آمده است.

در فصل دوم، با عنوان تحلیل قرآنی سیره سیاسی امام علی علیه السلام، در دو بخش حکمت حکومت و اصول حاکمیت به موضوعاتی چون ضرورت تشکیل حکومت، ارزش حکومت، ماندگاری حکومت، عدالت، قانون گرایی، شایسته سالاری و آزادی بیان پرداخته شده است.

در فصل سوم نیز سیره اجتماعی امام علی علیه السلام در چهار بخش کرامت انسانی، مهرورزی، مردم داری و اصلاح اجتماعی، موضوعاتی همچون؛ احترام به شخصیت مردم، آبروی مؤمن، یتیم نوازی، کمک به فقرا و نیازمندان، همسایه داری، مهمان نوازی، امر به معروف و نهی از منکر، و سرانجام ترک امر به معروف و نهی از منکر مورد بررسی و تحلیل قرار گرفته است. در پایان نیز با عنوان خاتمه به نتیجه گیری از بحث پرداخته شده؛ که مهمترین محور آن پیوند ناگسستنی قرآن و عترت، و سیاسی اجتماعی بودن احکام اسلام می باشد.

کلید واژه ها: قرآن کریم / مولای متقیان علیه السلام / امام علی علیه السلام / سیره / سیاسی / اجتماعی.

«فهرست مطالب»

مقدمه: کلیات

- ۱- تبیین موضوع..... ۱
- ۲- اهمیت و ضرورت موضوع..... ۲
- ۳- پیشینه تحقیق..... ۲
- ۴- پیش فرضهای تحقیق..... ۳
- ۵- سؤالات تحقیق..... ۳
- ۶- فرضیه‌های تحقیق..... ۴
- ۷- اهداف تحقیق..... ۴
- ۸- منابع تحقیق..... ۵
- ۸-۱. کتب حدیثی..... ۵
- ۸-۲. کتب سیره..... ۵
- ۸-۲. کتب تفسیری..... ۵
- ۷- روش تحقیق..... ۶
- ۸- محدودیتهای تحقیق..... ۶

فصل اول: مبانی

- بخش اول: هدایت بخشی قرآن و اهل بیت..... ۸
- ۱- قرآن برترین نعمت الهی..... ۹
- ۲- قرآن تجلی خداوند..... ۱۰
- ۳- قرآن طیب روح و فکر بشر..... ۱۱
- ۴- انسان نیازمند رهبری و راهنمایی..... ۱۲
- ۵- قرآن کتاب هدایت و نور..... ۱۳
- ۶- جهان‌شمولی و جاودانگی قرآن..... ۱۴

۱۴	۷- زبان جهانی فطرت.....
۱۶	۸- معجزه الهی.....
۱۷	۹- اعجاز قرآن در محتوا و معارف.....
۱۹	۱۰- اهداف اجتماعی قرآن و کتب آسمانی.....
۲۰	بخش دوم: فهم قرآن.....
۲۱	۱- قابل فهم بودن برای مردم.....
۲۲	۲- تدبیر در قرآن و اهمیت آن.....
۲۳	۳- امکان و ضرورت تفسیر قرآن.....
۲۶	۴- قرآن و تفسیر به رأی.....
۲۹	۵- منابع تفسیر قرآن.....
۳۰	۶- قرآن و معصوم.....
۳۱	۷- پیوند ناگسستنی قرآن و عترت.....
۳۳	۸- مدار هم بستگی تقلین.....
۳۶	بخش سوم: سیره.....
۳۷	۱- تعریف سیره.....
۳۷	۲- انواع سیره.....
۳۹	۳- حجیت سیره.....
۴۰	۴- تفاوت سیره و سنت.....
۴۱	۵- منابع سیره.....
۴۱	۶- اصول و قواعد شناسایی سیره صحیح.....
۴۱	۶-۱. موافقت و مخالفت با قرآن.....
۴۲	۶-۲. عدم مخالفت با شأن معصوم.....
۴۳	۶-۳. مخالفت با اصول و قواعد کلی دین.....
۴۳	۶-۴. مخالفت با سنت قطعی.....
۴۳	۶-۵. مخالفت با اصول و قواعد کلی دین.....

بخش چهارم: نگاهی به زندگی مولای متقیان امام علی <small>علیه السلام</small>	۴۵
۱- از آغاز تا هنگام هجرت پیامبر <small>صلی الله علیه و آله</small>	۴۶
۱-۱. کعبه؛ زادگاه علی <small>علیه السلام</small>	۴۶
۲-۱. علی <small>علیه السلام</small> نخستین مرد مسلمان	۴۷
۳-۱. فداکاری و جانبازی امام <small>علیه السلام</small> در شعب ابی طالب	۴۸
۴-۱. بالا رفتن از شانه‌های پیامبر برای شکستن بت‌ها	۴۸
۵-۱. ایثار شگفت در شب هجرت	۴۹
۲- حضرت علی <small>علیه السلام</small> بعد از هجرت، در عصر پیامبر <small>صلی الله علیه و آله</small>	۵۰
۱-۲. عقد برادری پیامبر <small>صلی الله علیه و آله</small> با علی <small>علیه السلام</small>	۵۰
۲-۲. بسته شدن درهای خصوصی مسجد جز در خانه علی <small>علیه السلام</small>	۵۰
۳-۲. رشادت و جنگ آوری امام علی <small>علیه السلام</small>	۵۰
۴-۲. کشته شدن نیمی از مقتولین در جنگ بدر به دست علی <small>علیه السلام</small>	۵۱
۵-۲. جنگ احد و هلاکت پرچمداران دشمن به دست علی <small>علیه السلام</small>	۵۱
۶-۲. ارزش ضربت شمشیر علی <small>علیه السلام</small> در جنگ خندق	۵۲
۷-۲. فتح مکه و گشودن در کعبه به دست علی <small>علیه السلام</small>	۵۲
۸-۲. مسلمان شدن مردم یمن به دست علی <small>علیه السلام</small>	۵۳
۹-۲. آموختن هزار باب علم به علی <small>علیه السلام</small>	۵۴
۳- حضرت علی <small>علیه السلام</small> در عصر خلفاء	۵۵
۱-۳. علی <small>علیه السلام</small> در عصر خلافت ابوبکر	۵۵
۳-۱-۱. سخن امام علی پس از آگاهی از ماجرای سقیفه	۵۵
۳-۱-۲. هجوم به خانه فاطمه دختر پیامبر	۵۶
۳-۱-۳. بیعت امام پس از درگذشت فاطمه <small>علیه السلام</small>	۵۸
۳-۱-۴. موضع امام در برابر خلافت عمر	۵۸
۳-۱-۵. مشورت عمر با امام در مشکلات	۵۹
۳-۱-۶. پذیرش آرای امام از سوی عمر	۵۹
۳-۱-۶-۱. مبدأ تاریخ	۵۹
۳-۱-۶-۲. رفتن شخص عمر به جنگ با رومیان	۵۹

۶۰	..... ۳-۶-۱-۳. تقسیم زمین‌های کوفه
۶۰	..... ۴-۶-۱-۳. سهم خلیفه از بیت المال
۶۱	..... ۷-۱-۳. موضع امام در برابر نتیجه شورا
۶۲	..... ۸-۱-۳. اعتراضهای شدید امام علی <small>علیه السلام</small> به حکومت عثمان
۶۳	..... ۹-۱-۳. شورش بر عثمان و دفاع امام از او
۶۳	..... ۱۰-۱-۳. موضع امام در برابر قتل عثمان

فصل دوم: تحلیل قرآنی سیره سیاسی امام علی علیه السلام

۶۵	..... بخش اول: حکمت حکومت
۶۶	..... ۱- حکومت از دیدگاه امام
۶۷	..... ۱-۱. حکومت طعمه نیست
۶۸	..... ۲-۱. حکومت امانتی در دست حاکمان
۷۰	..... ۳-۱. توجه به قدرت خدا و پرهیز از غرور
۷۴	..... ۲- ضرورت تشکیل حکومت
۷۴	..... ۱-۲. سخن حقی که از آن باطل اراده می‌کنند
۷۵	..... ۲-۲. برقراری نظم و امنیت و دفاع از جان، مال و ناموس مردم
۷۶	..... ۳-۲. اصل فطری بودن دفاع
۷۸	..... ۴-۲. یوسف <small>علیه السلام</small> و خزانه‌داری مصر
۸۱	..... ۳- ارزش حکومت
۸۱	..... ۱-۳. کفشی کهنه و بی‌ارزش
۸۲	..... ۲-۳. برپایی حق و دفع باطل
۸۲	..... ۳-۳. برتری پاداش آخرت بر دنیا
۸۵	..... ۴- ماندگاری حکومت
۸۵	..... ۱-۴. تغییر دولت
۸۵	..... ۲-۴. چرخش ایام میان مردم
۹۰	..... بخش دوم: اصول حاکمیت
۹۱	..... ۱- عدالت ورزی

- ۹۱ ..... ۱-۱. ارزش و اهمیت آن
- ۹۱ ..... ۱-۱-۱. خار و غل و زنجیر دوست‌داشتنی‌تر از بی‌عدالتی
- ۹۲ ..... ۱-۱-۲. هدف اصلی بعثت انبیاء
- ۹۵ ..... ۱-۲. نزدیکان و خویشاوندان
- ۹۵ ..... ۱-۲-۱. گردنبند مروارید
- ۹۷ ..... ۱-۲-۲. عدالت حتی بر ضرر خود و نزدیکان
- ۱۰۰ ..... ۱-۳. کارگزاران
- ۱۰۰ ..... ۱-۳-۱. توییح و برکناری کارگزار متخلف
- ۱۰۲ ..... ۱-۳-۲. متاع مردم را به بهای اندک نخرید
- ۱۰۴ ..... ۱-۴. دشمنان
- ۱۰۴ ..... ۱-۴-۱. او را به همان ضربت قصاص کنید
- ۱۰۴ ..... ۱-۴-۲. دشمنی انگیزه‌ای برای بی‌عدالتی
- ۱۰۷ ..... ۲- قانون‌گرایی
- ۱۰۷ ..... ۱-۲. قانون برای همه
- ۱۰۸ ..... ۲-۲. استقامت در اجرای قانون
- ۱۱۰ ..... ۳- شایسته‌سالاری
- ۱۱۰ ..... ۱-۳. شایستگی معیار انتخاب
- ۱۱۱ ..... ۲-۳. معیارهای شایسته‌سالاری
- ۱۱۲ ..... ۳-۳. حادثه‌ای عبرت‌انگیز
- ۱۱۷ ..... ۴- آزادی عقیده و بیان
- ۱۱۷ ..... ۱-۴. هر چه می‌خواهی بپرس
- ۱۱۸ ..... ۲-۴. اجباری نبودن پذیرش دین
- ۱۲۰ ..... ۳-۴. رابطه «رشد» و «هدایت» و «غی» و «ضلالت» از نظر مرحوم علامه طباطبایی رحمته الله
- ۱۲۱ ..... ۴-۴. جمع بین آیه « لا إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ » و آیات جهاد
- ۱۲۲ ..... ۵-۴. اجباری نبودن پذیرش دین و حکم ارتداد

فصل سوم: تحلیل قرآنی سیره اجتماعی امام علی علیه السلام

- ۱۲۴ ..... بخش اول: کرامت انسانی

- ۱- احترام به شخصیت مردم ۱۲۵
- ۱-۱. استقبال مردم از امام ۱۲۶
- ۲-۱. رعایت شخصیت فقیر هنگام کمک به او ۱۲۶
- ۳-۱. بدرقه رفیق مسیحی و مسلمان شدن او ۱۲۷
- ۲- آبروی مؤمن ۱۳۰
- ۱-۲. کمک به فقیری که تقاضایی نکرد ۱۳۰
- ۲-۲. حفظ آبروی دیگران از دیدگاه قرآن ۱۳۱
- ۳- مسخره کردن ۱۳۴
- ۱-۳. لکنت زبان بلال حبشی ۱۳۴
- ۴- تهمت زدن ۱۳۵
- ۱-۴. تهمت زن به مرد جوان ۱۳۵
- ۵- پرهیز از دشنام حتی به دشمن ۱۳۶
- ۱-۵. نهی از دشنام به معاویه ۱۳۶
- بخش دوم: مهرورزی** ۱۳۹
- ۱- جوانمردی ۱۴۰
- ۱-۱. شریعه فرات را آزاد بگذارید ۱۴۰
- ۲-۱. گذشتن از حق خویش ۱۴۰
- ۳-۱. برخورد امام با عایشه پس از جنگ جمل ۱۴۱
- ۴-۱. امام و ابوهریره ۱۴۱
- ۵-۱. بخشیدن سهم خود از غنیمت‌های جنگ ۱۴۱
- ۲- یتیم‌نوازی ۱۴۳
- ۱-۲. لقمه گذاردن در دهان کودکان یتیم ۱۴۳
- ۲-۲. ای کاش ما نیز یتیم بودیم ۱۴۴
- ۳-۲. ابتدا غسل را به یتیمان بدهید ۱۴۴
- ۳- کمک به فقرا و نیازمندان ۱۴۶
- ۱-۳. بخشش جامه خود به فقیر ۱۴۷
- ۲-۳. عطای شمشیر در نبرد ۱۴۷

۱۴۸	..... ۳-۳. طلا و نقره فرقی ندارد
۱۴۸	..... ۳-۴. بیابان نشین فقیر
۱۴۹	..... ۳-۵. انفاق در نهان
۱۴۹	..... ۳-۶. بخشش در رکوع
۱۵۲	..... ۴- ازدواج، مسؤلیت اجتماعی
۱۵۲	..... ۴-۱. ازدواج و بیت‌المال
۱۶۰	..... ۵- وقف میراث ماندگار
۱۶۰	..... ۵-۱. وقف خانه در مدینه
۱۶۰	..... ۵-۲. وقف چشمه «یَبُوع»
۱۶۰	..... ۵-۳. وقف چشمه و باغ «ابونیزر» و «بغیغه»
۱۶۵	..... بخش سوم: مردم‌داری و مسؤلیت پذیری
۱۶۶	..... ۱- مسؤلیت پذیری
۱۶۶	..... ۱-۱. مسؤلیت حتی نسبت به سرزمین‌ها و چهارپایان
۱۶۸	..... ۱-۲. از همه می‌پرسند
۱۶۹	..... ۲- همسایه‌داری
۱۶۹	..... ۲-۱. بی‌ایمانی اساس همسایه‌آزاری
۱۷۱	..... ۳- مهمان‌نوازی
۱۷۱	..... ۳-۱. تجلی ایثار در مهمانی
۱۷۱	..... ۳-۲. شرایط مهمانی
۱۷۴	..... ۴- دعا برای برادر مؤمن
بخش	
۱۷۷	..... چهارم: ساده زیستی و نکوهش اشرافی‌گری
۱۷۸	..... ۱- غذای علی <small>علیه السلام</small>
۱۷۸	..... ۱-۱. ماست ترشیده و تکه ای نان
۱۷۸	..... ۱-۲. کارگزار مردم بهتر از آنان نمی‌خورد
۱۷۹	..... ۱-۳. مهر بر کیسه غذا
۱۸۰	..... ۱-۴. دو جامه کهنه و دو گرده نان

- ۲- لباس علی علیه السلام ۱۸۱
- ۲-۱. لرزیدن امام از شدت سرما ۱۸۱
- ۲-۲. خجالت از پینه دوز ۱۸۱
- ۲-۳. لباس و دوری از تکبر ۱۸۱
- ۲-۴. لباسی که دل را فروتن و نفس را ذلیل می کند ۱۸۲
- ۲-۵. لباس سزاوار مسلمانان ۱۸۲
- ۲-۶. لباس سفید ۱۸۲
- ۳- خانه علی علیه السلام ۱۸۳
- ۳-۱. در مدت حکومت آجری بر آجر نهاد ۱۸۳
- ۳-۲. اگر با غیر آنچه آمده‌ام، از شهر شما رفتم، از خیانتکاران خواهم بود ۱۸۳
- ۴- همسنگ کردن خویش با ناتوان‌ترین افراد ۱۸۴
- ۴-۱. پیشوای مردم و غذایی خشک و لباسی خشن ۱۸۴
- ۴-۲. نشستن بر حصیری کهنه ۱۸۵
- ۴-۳. لباس بهتر برای غلام ۱۸۶
- بخش پنجم: قضاوت‌های امام علی علیه السلام ۱۹۰
- ۱- قضاوت‌های امام علی علیه السلام در زمان پیامبر ۱۹۱
- ۱-۱. کشتگان در دام شیر ۱۹۱
- ۱-۲. حکم نیشگون‌گیرنده و فرارکننده ۱۹۱
- ۱-۳. کسی که گاوش الاغ دیگری را کشته بود ۱۹۲
- ۱-۴. نزاع دو نفر بر سر یک فرزند ۱۹۲
- ۱-۵. کسی که اسبش گریخته و مردی را کشته بود ۱۹۳
- ۲- قضاوت‌های امام علی علیه السلام پس از پیامبر (قبل از حکومت) ۱۹۴
- ۲-۱. مردی که شراب خورده بود و از حرمت آن، آگاه نبود ۱۹۴
- ۲-۲. زن دیوانه‌ای که زنا کرده بود ۱۹۵
- ۲-۳. دوشیزه‌ای که دوشیزگی اش با انگشت، زایل شده بود ۱۹۵
- ۲-۴. زنی که فرزندش را از خود، نفی کرده بود ۱۹۸
- ۲-۵. مرد همسر دار یمنی که در مدینه زنا کرده بود ۲۰۰

۲۰۲	۳- قضاوت‌های امام علی <small>علیه السلام</small> در زمان حکومتش .....
۲۰۲	۳-۱. داوری‌ای چون داوری داوود .....
۲۰۵	۳-۲. شش نفری که یکی از آنان غرق شد .....
۲۰۵	۳-۳. قطع کردن دست دزد .....
۲۰۶	۳-۴. تقاضای اجرای حد مرد سیاه پوست .....
۲۰۶	۳-۵. معاویه: ای کاش در این داوری، علی بن ابی طالب بود .....
۲۰۷	۳-۶. ای داود در میان مردم به حق داوری کن .....
۲۱۱	بخش ششم: امر به معروف و نهی از منکر .....
۲۱۲	۱- ارزش و اهمیت آن .....
۲۱۲	۲- امام و فریضه امر به معروف و نهی از منکر .....
۲۱۲	۲-۱. واکنش امام در برابر جلوگیری از اجرای حد بر ولید .....
۲۱۴	۲-۱. نظارت دولت و حاکم اسلامی .....
۲۱۵	۳-۱. نصرانی تازه مسلمان .....
۲۱۵	۴-۱. نشانه مردان و زنان باایمان .....
۲۱۸	۵-۱. بهترین امت .....
۲۲۰	۶-۱. امر به معروف و نهی از منکر مقدم بر ایمان .....
۲۲۴	۳- ترک امر به معروف و نهی از منکر .....
۲۲۴	۳-۱. مردگان زنده‌نما .....
۲۲۴	۳-۲. نکوهش دانشمندان تارک امر به معروف و نهی از منکر .....
۲۲۵	۳-۳. نکوهش عالمان بی‌عمل .....
۲۲۸	۳-۴. پیشینیان و ترک امر به معروف و نهی از منکر .....
۲۲۸	۳-۵. سرانجام ترک امر به معروف و نهی از منکر .....
۲۲۹	۳-۶. پیامبران و لعن سرکشان بنی‌اسرائیل .....
۲۳۰	۳-۷. پی‌کردن ناقه صالح و سکوت مردم .....
۲۳۲	خاتمه و نتیجه‌گیری .....
۲۳۴	کتاب‌نامه .....

مقدمه

کلیات:

در هر پژوهشی ابتداء لازم است برخی از مسائل همچون تبیین موضوع، اهداف و ضرورت تحقیق، روش تحقیق و... مشخص گردد؛ تا تحقیق بر اساس قاعده و چارچوبی معین مسیر خود را طی کند؛ از این رو قبل از هر سخنی به توضیح این مسائل می‌پردازیم:

تبیین موضوع

پیامبر اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ و ائمه معصومین عَلَيْهِمُ السَّلَام نمونه‌های واقعی انسان کامل و اسوه‌های به تمام معنا، در زندگی بشر به شمار می‌روند و سیره و روش آنان بهترین سرمشق برای افراد خداجو و حق پرست است. ائمه اطهار عَلَيْهِمُ السَّلَام به عنوان ثقل اصغر با ثقل اکبر پیوندی تفکیک ناپذیر داشته و اهتمام و وصف ناپذیری نسبت به کتاب خدا از خود نشان داده‌اند؛ به گونه‌ای که می‌توان هر یک از رفتار و گفتار آنها را تجلی آیه‌ای از آیات خدا دانست. سخن امام باقر عَلَيْهِ السَّلَام خود بیانگر این پیوند ناگسستنی می‌باشد:

إِذَا حَدَّثْتُكُمْ بِشَيْءٍ فَاسْأَلُونِي مِنْ كِتَابِ اللَّهِ ...^۱

هر گاه من به شما سخن تازه‌ای گفتم؛ پس از من (جایگاه آن را) از کتاب خدا سؤال نمایید.

تحقیق پیش رو تحلیلی قرآنی است از سیره سیاسی - اجتماعی مولای متقیان علی عَلَيْهِ السَّلَام، در این تحقیق سعی بر آن بوده است که ابتدا رفتار سیاسی و اجتماعی امام عَلَيْهِ السَّلَام از کتاب‌های حدیثی و سیره نقل شده، و سپس مستندات و مؤیدات آن از قرآن استخراج گردد. در حقیقت در این پژوهش در پی آن بوده‌ایم که پیوند عمیق و ناگسستنی رفتار و گفتار امام عَلَيْهِ السَّلَام را با قرآن شریف نشان دهیم.

رسول خدا صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ در روایت متواتر ثقلین سنت و عترت خود را همراه و همگام با قرآن برمی‌شمارد و همگان را دعوت می‌نماید با تمسک به آنها موجبات سعادت و رستگاری خود را فراهم کنند.

بر اساس این بیان شریف بین قرآن و اهل بیت عَلَيْهِمُ السَّلَام پیوندی عمیق و سازگاری تمام و کمال وجود دارد؛ پس چه نیکوست که ما نیز به عنوان دوستان ایشان این پیوند را بیش از پیش واکاوی نموده؛ آنرا تبیین کنیم.

^۱ - کلینی، محمد بن یعقوب، کافی، ج ۱، ص ۶۰

اهمیت و ضرورت موضوع

امام خمینی رحمته الله علیه در تبیین حدیث ثقلین و در رفع مهجوریت ثقل اصغر و اکبر می‌فرمایند:

... شاید جمله «لن یفترقا حتی یردا علی الحوض» اشاره باشد به این که بعد از وجود مقدس رسول الله صلی الله علیه و آله هر چه بر یکی از این دو گذشته است، بر دیگری گذشته است و مهجوریت هریک، مهجوریت دیگری است، تا آنگاه که این دو مهجور بر رسول خدا در «حوض» وارد شوند...

اکنون ببینیم چه گذشته است بر کتاب خدا، این ودیعه الهی و ما ترک پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله مسائل اسفانگیزی که باید برای آن خون گریه کرد، پس از شهادت حضرت علی علیه السلام شروع شد. خودخواهان و طاغوتیان، قرآن کریم را وسیله ای کردند برای حکومت های ضد قرآنی، و مفسران حقیقی قرآن و آشنایان به حقایق را که سراسر قرآن را از پیامبر صلی الله علیه و آله دریافت کرده بودند و ندای «انی تارک فیکم الثقلین» در گوششان بود، با بهانه های مختلف و توطئه های از پیش تهیه شده، آنان را عقب زده و با قرآن در حقیقت قرآن را - که برای بشریت تا ورود به حوض، بزرگ ترین دستور زندگانی مادی و معنوی بوده است - از صحنه خارج کردند، و بر حکومت عدل الهی - که یکی از آرمان های این کتاب مقدس بوده و هست - خطا بطلان کشیده و انحراف از دین خدا و کتاب و سنت الهی را پایه گذاری کردند، تا کار به جایی رسید که قلم از شرح آن شرمسار است!

به روشنی می‌توان دریافت که از مهمترین و بهترین راه‌های ارتقاء بینش شیعیان نسبت به اهل بیت علیهم السلام و نیز پاسخگویی به شبهات و بهانه‌جویی‌های فرقه‌های افراطی مسلمان، تبیین پیوند عمیق و وثیق سیره‌ی معصومین علیهم السلام با قرآن، می‌باشد.

پیشینه تحقیق

در رابطه با سیره معصومین؛ بخصوص امام علی علیه السلام کتاب‌ها، مقالات و پایان‌نامه‌های بسیاری تألیف شده است. با مراجعه به این مجموعه درمی‌یابیم که مؤلفان محترم به زوایای مختلفی از زندگی و سیره‌ی ائمه علیهم السلام پرداخته‌اند. از جمله آثاری که در این زمینه تألیف شده است می‌توان به موارد ذیل اشاره کرد:

- ۱- دانشنامه امام علی علیه السلام زیر نظر علی‌اکبر رشاد که حاوی ۱۱۰ مقاله از اندیشمندان و علماء می‌باشد،
- ۲- «فروغ ولایت» آیت ... سبحانی،
- ۳- امام علی علیه السلام از نگاه دانشوران، مهریزی و هادی ربانی،
- ۴- «سیمای کارگزاران علی ابن ابیطالب» ذاکری و موارد متعدد دیگر.

وجه مشترک این آثار توجه به سیره‌ی مولای متقیان امام علی علیه السلام می‌باشد که البته در جای خود بسیار مهم می‌باشد. اما استناد سیره به قرآن در این آثار کمتر انجام شده است؛ از اینرو وجود تألیفاتی که این مهم را عهده‌دار باشد ضروری به نظر می‌رسد.

پیش فرضهای تحقیق

- ۱- قرآن کریم کتاب هدایت انسان و عالی‌ترین دستور «سیر الی الله» است.
- ۲- رسول اکرم صلی الله علیه و آله کامل‌ترین خلیفه‌ی الهی است که قرآن را از مقام «لدن» برای انسان به ارمغان آورد.^۱
- ۳- انسان در مسیر رسیدن به کمال و سعادت خویش نیازمند راهنمایی و رهبری رسولان الهی است.^۲
- ۴- بر اساس حدیث ثقلین ائمه معصومین علیهم السلام همراه و مبین قرآن شریف هستند؛ از اینرو سیره ایشان بر اساس قرآن و سنت پیامبر اعظم صلی الله علیه و آله می‌باشد.
- ۵- سیره سیاسی اجتماعی امام علیه السلام می‌تواند به عنوان راه و روشی ارزشمند برای پیروان آن حضرت باشد.
- ۶- با تحقیق و بررسی می‌توان مستندات قرآنی سیره امام علیه السلام را کشف نمود.

سؤالات تحقیق

سؤالاتی که این پایان نامه در جستجوی جواب آنهاست عبارتند از:
سؤال اصلی:
سیره سیاسی - اجتماعی مولای متقیان علیه السلام چگونه بود و تحلیل قرآنی آن به چه ترتیب است؟
سؤالات فرعی:

- ۱- سیره سیاسی امام علی علیه السلام چگونه بود؟
- ۲- سیره اجتماعی امام علی علیه السلام چگونه بود؟
- ۳- مستندات قرآنی سیره سیاسی و اجتماعی امام علیه السلام کدام است؟
- ۴- چگونه می‌توان ارتباط سیره امام علیه السلام و قرآن را نشان داد؟

^۱ - جوادی آملی، عبدالله، تفسیر موضوعی قرآن کریم؛ قرآن در قرآن، ص ۱۸۳

^۲ - همان، ص ۱۸۲

فرضیه‌های تحقیق

فرضیه‌هایی که در این تحقیق مد نظر می‌باشد عبارتند از:

- ۱- امام علی علیه السلام در امور سیاسی و اجتماعی حضوری فعال داشته‌اند.
- ۲- از نظر امام علیه السلام دین از سیاست جدا نیست.
- ۳- از نظر امام علیه السلام اجتماع و احکام آن جایگاه ویژه‌ای در اسلام دارد.
- ۴- سیره عملی مولای متقیان علیه السلام در بعد سیاسی منطبق بر قرآن است.
- ۵- سیره عملی مولای متقیان علیه السلام در بعد اجتماعی منطبق بر قرآن است.

اهداف تحقیق

یکی از مهمترین مسائلی که شخص مسلمان باید به توجه لازم داشته باشد؛ شناخت و آگاهی نسبت به شئون الهی ائمه معصومین علیهم السلام، می‌باشد، شناخت ولی الهی و سیره او گامی مهم در جهت رسیدن به سعادت و کمال واقعی انسان می‌باشد؛^۱ به گونه‌ای که اگر مسلمان نتواند ولی خدا را بشناسد؛ ناگزیر به بیراهه خواهد رفت.

اهدافی که در این تحقیق مد نظر بوده است عبارتند از:

- ۱- برجسته نمودن سیره سیاسی و اجتماعی امام علی علیه السلام و مستند نمودن آن بر آیات قرآن کریم.
- ۲- دستیابی به سبک استدلال امام علی علیه السلام به آیات قرآن برای توضیح و تبیین سیره خود.
- ۳- اثبات بیش از پیش پیوند ناگسستنی ثقل اکبر و اصغر.
- ۴- اثبات عدم جدایی دین از سیاست.
- ۵- اثبات اجتماعی بودن بسیاری از احکام اسلام.
- ۶- ارتقاء و استحکام اعتقاد شیعیان و محبان اهل بیت علیهم السلام به مقام و جایگاه رفیع آنها

---

^۱- امام باقر علیه السلام فرموده‌اند: «بُنِيَ الْإِسْلَامُ عَلَى خَمْسٍ؛ عَلَى الصَّلَاةِ وَالزَّكَاةِ وَالصَّوْمِ وَالْحَجِّ وَالْوَلَايَةِ وَ لَمْ يُنَادِ بِشَيْءٍ كَمَا نُودِيَ بِالْوَلَايَةِ» کافی، ج ۲، ص ۱۸

منابع تحقیق

الف) کتب حدیثی

کتب حدیثی که در آنها سیره ائمه اطهار آمده و مورد استفاده قرار گرفته عبارتند از:

۱- « نهج البلاغه » گردآوری سید رضی

۲- « بحار الانوار » علامه مجلسی

۳- « وسائل الشیعه » شیخ حر عاملی

۴- « میزان الحکمه » محمدی ری شهری

علاوه بر این از کتب حدیثی دیگری از جمله: « غرر الحکم »، « تحف العقول »، « خصال صدوق » و ... می توان نام برد.

ب) کتب سیره و سرگذشت ائمه علیهم السلام

دانشنامه امیرالمؤمنین یا موسوعه علی بن ابیطالب، دانشنامه امام علی، مروج الذهب، فضائل الصحابه و ... از جمله این کتابها می باشد.

ج) کتب تفسیری

در این پژوهش نامه تقریبا از بیست تفسیر استفاده شده است، که در مجموع به دو قسمت قابل تقسیم هستند، دسته ای که رجوع به آنها بیشتر و دسته ای که رجوع به آنها کمتر بوده است.

دسته اول مانند:

۱- « میزان فی تفسیر القرآن » علامه طباطبایی رحمته الله علیه

۲- « مجمع البیان » مرحوم طبرسی

۳- « نمونه » آیه الله مکارم شیرازی

۴- « تسنیم » آیه الله جوادی آملی

۵- « نور الثقلین » حویزی

۶- « مواهب الرحمن فی تفسیر القرآن » مرحوم سید عبدالاعلی سبزواری

۷- « الدر المنثور » سیوطی

۸- « تفسیر نور » حجة الإسلام قرائتی

دسته دوم مانند:

۱- « أطيّب البيان في تفسير القرآن » طيب سيد عبد الحسين

۲- « كشاف » زمخشری

۳- « احسن الحديث » قرشی

۴- « مفاتيح الغيب » فخر رازی

۵- « روح المعانی » آلوسی

روش تحقیق

در این پژوهش به روش کتابخانه‌ای، ابتدا سیره‌ی سیاسی اجتماعی امام علی علیه السلام از کتب حدیثی و سیره استخراج، و پس از موضوع بندی در عناوین مختلف طبقه‌بندی شد. سپس برخی از موضوعات سیره جهت تحلیل قرآنی انتخاب گردید.

در قسمت تحلیل قرآنی نیز ابتدا آیات مؤید و مستند سیره از یکی از راه‌های زیر انتخاب شد:

۱- آیاتی که در سیره‌ی مورد نظر مورد استناد مولای متقیان علیه السلام قرار گرفته بود،

۲- آیاتی که ائمه علیهم السلام در احادیث هم‌موضوع با سیره‌ی مورد نظر بیان فرموده بودند،

۳- تدبر پژوهشگر در آیات قرآن و یافتن آیات مناسب با سیره.

پس از دستیابی به آیات مستند سیره که یکی از دشواری‌های این پژوهش می‌باشد، با مراجعه به تفاسیر شیعه و اهل سنت به تحلیل و تفسیر آن پرداخته شد.

محدودیت‌های تحقیق:

در این قسمت به دو مورد از محدودیت‌های تحقیق اشاره می‌کنیم:

۱- فقدان نقل‌ها و روایات تاریخی پیرامون سیره‌ی عملی و فعلی (در مقابل سیره‌ی گفتاری) امام علیه السلام.

توضیح اینکه در ابتدای تحقیق به طور طبیعی هندسه‌ای از موضوعات سیاسی و اجتماعی در ذهن ترسیم شد، اما در طی تحقیق به جهت فقدان نقل سیره‌ی عملی در بعضی از موضوعات، به ناچار آنها از مجموعه تحقیق حذف گردید.